

KMP.571.66.2014.KG

Raport przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji z wizytacji w Zakładzie Karnym w Zamościu

1. Wstęp

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku z dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192) oraz działając z upoważnienia Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 21-22 maja 2014 r., do Zakładu Karnego w Zamościu (zwanego dalej Zakładem, ZK lub jednostką) udali się przedstawiciele Zespołu *Krajowy Mechanizm Prewencji* (zwanego dalej: KMP lub Mechanizmem): Justyna Józwiak (politolog w zakresie resocjalizacji), dr Aleksandra Iwanowska, Wojciech Sadownik (prawnicy) oraz Karolina Goral (pedagog resocjalizacyjny).

Pracownicy Krajowego Mechanizmu Prewencji sprawdzili na miejscu sposób traktowania osadzonych, w szczególności pod względem ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem.

W ramach wizytacji wykonano następujące czynności:

- przeprowadzono rozmowę z mjr Dariuszem Bernatem – zastępcą dyrektora Zakładu;
- dokonano oglądu pomieszczeń w oddziałach mieszkalnych, w tym: celi zabezpieczającej, celi izolacyjnej, wybranych losowo cel mieszkalnych, izby chorych, gabinetów terapeutycznych;
- przeprowadzono ogląd sal widzeń, pokoi przesłuchań, łazien, magazynów, placów spacerowych, warsztatów, ambulatorium i kompleksu kulturalno-oświatowego, w tym kaplic;
- przeprowadzono w czasie wizytacji cel mieszkalnych i innych pomieszczeń rozmowy z tymczasowo aresztowanymi, skazanymi oraz pracownikami jednostki;
- przeprowadzono na osobności indywidualne rozmowy z wybranymi osadzonymi;

- przeanalizowano następującą dokumentację: losowo wybrane akta osób tymczasowo aresztowanych oraz skazanych, protokoły z odpraw kierownictwa jednostki, zarządzenia dyrektora Zakładu, wybrane skargi osadzonych.

W trakcie wizytacji wykonano dokumentację fotograficzną.

Pracownicy Mechanizmu poinformowali zastępcę dyrektora Zakładu oraz kadre kierowniczą o ustaleniach dokonanych w ramach powyższych czynności, a także wysłuchali ich uwag i wyjaśnień.

Ponadto po zakończeniu wizytacji przeanalizowano dokumentację związaną z funkcjonowaniem jednostki oraz sporządzone na wniosek pracowników KMP informacje w tym zakresie.

2. Charakterystyka jednostki

Pojemność Zakładu wynosi 285 miejsc. W dniu 20 maja 2014 r. faktycznie przebywało w nim 269 osadzonych: 72 tymczasowo aresztowanych, 189 skazanych oraz 8 ukaranych. W jednostce funkcjonują 4 oddziały mieszkalne: oddział I i III przeznaczone dla tymczasowo aresztowanych, oddział II i IV dla skazanych młodocianych i odbywających karę po raz pierwszy w zakładzie typu zamkniętego. W ramach oddziału II zorganizowano także oddział terapeutyczny osób dla uzależnionych od alkoholu.

W strukturze wizytowanej jednostki znajduje się również Oddział Zewnętrzny w Zamościu (przy ul. Hrubieszowskiej 40) przeznaczony dla skazanych pierwszy raz karanych, odbywających karę w zakładzie typu półotwartego. Wizytacją przedstawicieli KMP objęty był jednakże wyłącznie Zakład Karny w Zamościu, bez ww. Oddziału Zewnętrznego.

3. Personel penitencjarny

W dziale penitencjarnym zatrudnionych jest 11 osób – kierownik, 8 wychowawców (w tym wychowawca do spraw kulturalno-oświatowych oraz wychowawca ds. pomocy postpenitencjarnej) oraz 2 psychologów ogólnopenitencjarnych. Średnia liczba osadzonych będących pod opieką wychowawcy wynosi 41 osób, z kolei na psychologa przypada 124 osadzonych. Standardy te nie są jednak zachowane w przypadku długotrwałych urlopów np. macierzyńskich, zdrowotnych. Następuje wówczas znaczne obciążenie pracą pozostałych funkcjonariuszy w dziale.

Analiza dokumentacji dotyczącej szkolenia kadry Zakładu wykazała, iż funkcjonariusze działu penitencjarnego w 2013 r. uczestniczyli w następujących szkoleniach zewnętrznych: Program edukacyjno-korekcyjny dotyczący przemocy w rodzinie (uczestniczył w szkoleniu 1 wychowawca), szkolenie specjalistyczne dla realizatorów programów dla skazanych z art. 178a k.k. (1 wychowawca), szkolenie w zakresie podstawowych umiejętności niezbędnych do realizowania grupowych programów resocjalizacyjnych (1 wychowawca), szkolenia w zakresie przeciwdziałania przemocy, ekologii, przeciwdziałaniu bezrobociu zorganizowane w ramach Norweskiego Mechanizmu Finansowego 2009-2014 (4 wychowawców). Funkcjonariusze działu ochrony w 2013 r. brali udział m.in. w szkoleniu z zakresu udzielania pierwszej pomocy przedmedycznej (15 osób) oraz cyklicznych szkoleniach dotyczących zasad użycia i dokumentowania stosowania środków przymusu bezpośredniego (9 funkcjonariuszy). W ramach szkoleń wewnętrznych personel jednostki uczestniczył w 2013 r. i 2014 r. w spotkaniach dotyczących m.in. rozpoznawania objawów alkoholowego zespołu odstawiennego i ich związku z tendencjami autodestrukcyjnymi, zapobiegania zachowaniom suicydalnym wśród osadzonych, kierowania skazanych do szkolenia i nauczania kursowego po zmianie przepisów w tym zakresie, rozpoznawania zachowań narkotykowych oraz po użyciu dopalaczy, sporządzania prognoz kryminologiczno-społecznych.

Przedstawiciele KMP zalecają ponadto rozszerzenie powyższej oferty szkoleniowej dla funkcjonariuszy pracujących w bezpośrednim kontakcie z osadzonymi o szkolenia dotyczące przeciwdziałania wypaleniu zawodowemu, radzenia sobie ze stresem, agresją, umiejętności psychospołecznych, praw osób pozbawionych wolności etc. Powyższe zalecenie uzasadniają Standardy Europejskiego Komitetu Zapobiegania Torturom¹, które wskazują, że nie ma lepszej gwarancji przeciwko złemu traktowaniu osoby pozbawionej wolności, niż dobrze wyszkolony funkcjonariusz Policji czy Służby Więziennej.

Zgodnie z przekazanymi informacjami w analizowanym okresie, tj. 2013 r. i 2014 r. do dnia wizytacji, były prowadzone 3 postępowania dyscyplinarne (w tym jedno było w toku podczas wizytacji) związane z naruszeniem dyscypliny służbowej, w szczególności zaniechania czynności służbowych, wykonania ich w nieprawidłowy sposób i wprowadzenie przełożonego w błąd. W jednym przypadku postępowanie zakończyło się wymierzeniem kary dyscyplinarnej w postaci nagany, a w drugim ostrzeżeniem o

¹patrz: Fragment Drugiego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (92) 3] dot. szkoleń funkcjonariuszy służb porządku publicznego.

niepełnej przydatności do służby. Przeciwno funkcjonariuszom wizytowanej jednostki w ww. okresie nie toczyły się żadne postępowania sądowe.

4. Warunki bytowe

Jak wskazano w pkt 2 Raportu, w Zakładzie wyodrębniono 4 oddziały mieszkalne. Wielkość cel jest zróżnicowana – od cel jednoosobowych do dziewięcioosobowych. Warunki bytowe panujące w celach należy określić jako przeciętne. Do wszystkich cel doprowadzona jest ciepła woda, a w większości kąpiki sanitarne są w pełni zabudowane. Stan cel jednakże wskazuje na potrzebę sukcesywnego ich odnawiania i remontowania ze względu na ślady wilgoci, odpadający tynk ze ścian, zniszczoną podłogę². Przedstawiciele KMP zalecają kontynuowanie wykonania pełnej zabudowy kąpoków sanitarnych (z przekazanych wizytującym informacji wynika, że zostało 9 cel z niezabudowanymi kąpokami) i regularne odnawianie cel mieszkalnych, jak również wskazują na potrzebę wyposażania łóżek piętrowych w zabezpieczenie i drabinki umożliwiające dostęp na górny poziom. Należy dodać, że stan kąpoków niezabudowanych, osłoniętych tylko płytą drewnianą i kotarą, mimo niewielkiej ich liczby, stanowi naruszenie Reguły 19.3. Europejskich Reguł Więziennych, cyt.: *więźniowie mają bezpośredni dostęp do pomieszczeń sanitarnych, które są higieniczne i respektują prywatność* [Rec(2006)2]. Podobnie przyjęto we Wzorcowych Regułach Minimum Postępowania z Więźniami (Nowy Jork 1984), w Regule 12 stanowiąc: *Instaluje się odpowiednie urządzenia sanitarne, umożliwiające każdemu więźniowi załatwienie potrzeby fizjologicznej w każdym czasie, w czystych i przyzwoitych warunkach*. Z informacji przekazanych przez zastępcę kierownika działu kwatermistrzowskiego wynika, że w bieżącym roku zaplanowano w harmonogramie prac konserwacyjnych wykonanie pozostałych 9 przesłon kąpika sanitarnego do pełnej wysokości w celach mieszkalnych, natomiast remont cel realizowany jest na bieżąco według potrzeb.

W ocenie wizytujących konieczne jest również zamontowanie przesłony w kąpiku sanitarnym celi izolacyjnej, która jest celą jednoosobową. Mimo, że kamera zamontowana w celi nie obejmuje intymnych części ciała, to jednak kąpik umieszczony jest obok drzwi i wizjera, zatem nie można uznać, że osadzony umieszczony w tej celi ma zagwarantowaną prywatności i intymności podczas załatwiania potrzeb fizjologicznych.

² Przykładem celi, która w opinii wizytujących wymagają natychmiastowego wyremontowani jest celi przejściowa nr 25.

Rzeczy osobiste osadzeni przechowują w skrzynkach pod łózkami, jednakże w trakcie wizytacji cel zaobserwowano, iż nie wszyscy posiadają tego rodzaju pojemniki na swoje rzeczy. Wizytujący zalecają uzupełnienie brakujących pojemników/skrzynek. Rekomendują również wymianę niektórych poszewek udostępnianych osadzonym ze względu na znaczny stopień ich zniszczenia. Przedstawiciele KMP pozytywnie ocenili natomiast wypożyczanie osadzonym czajników skarbowych oraz telewizorów.

Wizytujący zwrócili ponadto uwagę, iż w łaźni nie zostały wyodrębnione stanowiska prysznicowe. Powyższe w ocenie pracowników KMP narusza prawo osadzonych do intymności, dlatego wizytujący zalecają zamontowywanie przegród/ścianek między poszczególnymi natryskami.

Kąpiel osadzonych odbywa się raz w tygodniu, co stanowi minimum określone w normach krajowych. Warto w tym miejscu podkreślić, że zgodnie z regułą 19.4 Europejskich Reguł Więziennych, każdy więzień powinien mieć prawo wykąpać się lub wziąć prysznic, jeśli to możliwe, codziennie, lecz przynajmniej dwa razy w tygodniu (a w razie potrzeby częściej) w interesie ogólnej higieny. Można także przytoczyć orzeczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wydane w sprawie Ananyev i inni przeciwko Rosji, w którym Trybunał zauważył, że prawdziwie ludzkie środowisko nie jest możliwe bez łatwego dostępu do toalety czy możliwości utrzymania swego ciała w czystości. Trybunał często stwierdzał, że czas na wzięcie prysznic, zwykle przyznawany więźniom w aresztach śledczych w Rosji, ograniczony do 15 – 20 minut raz w tygodniu, był oczywiście niewystarczający do zachowania właściwej higieny ciała [orzeczenie w trybie wyroku pilotażowego – 10 stycznia 2012 r., Izba (Seksja I), skargi nr 42525/07 i 60800/08]. Przedstawiciele Mechanizmu również stoją na stanowisku, że możliwość kąpieli raz na tydzień jest niewystarczająca do utrzymania należytej higieny, w związku z czym formułują zalecenie zwiększenia częstotliwość kąpieli dla osadzonych. W piśmie z dnia 10 września 2013 r. o sygnaturze D-072-232/13 skierowanym do dyrektora Zespołu *Krajowy Mechanizm Prewencji* także dyrektor Narodowego Instytutu Zdrowia Publicznego – Państwowego Zakładu Higieny dostrzegł konieczność zwiększenia liczby kąpieli dla osadzonych.

Zakupy artykułów żywnościowych i wyrobów tytoniowych oraz artykułów osobistego użytku realizowane są w każdy roboczy piątek miesiąca.

Analiza jadłospisów z dnia 21 maja 2014 roku wykazała, iż w większości diet stosowane są oszczędności **powyżej 10%**, a w diecie *Lci1500* nawet powyżej **40%**. Powyższa praktyka jest niezgodna z § 5 ust. 3 i 4 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości

z dnia 2 września 2003 r. w sprawie określenia wartości dziennej normy żywienia oraz rodzaju diet wydawanych osobom osadzonym w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz. U. z 2003 r. Nr 167, poz. 1633 ze zm.), w którym dopuszcza się oszczędności stawek dziennych w wysokości **do 10%**, a oszczędności w wysokości **do 20%** wyłącznie w szczególnie uzasadnionych przypadkach, związanych z sezonowością występowania artykułów spożywczych na rynku i zróżnicowaniem cen w zależności od pory roku. W związku z powyższym przedstawiciele Mechanizmu zalecają zaprzestanie stosowania niezgodnych z ww. rozporządzeniem oszczędności w stawkach dziennych żywienia. Należy także podkreślić w tym miejscu, iż kilku rozmówców skarżyło się na małe porcje posiłków i złą jakość niektórych produktów np. wędlin.

Na terenie Zakładu wyodrębniono 5, wyposażonych w ławki i zadaszenia, placów spacerowych. Korzystają z nich tymczasowo aresztowani i odbywający karę umieszczenia w celi izolacyjnej. Skazani natomiast realizują spacer na boisku sportowym.

5. Traktowanie

Z obserwacji pracowników KMP oraz rozmów z osadzonymi wynika, że atmosfera panująca w jednostce jest dobra. Osadzeni, z którymi przedstawiciele Mechanizmu przeprowadzali rozmowy w celach mieszkalnych oraz rozmowy indywidualne, najczęściej pozytywnie oceniali traktowanie przez funkcjonariuszy zarówno z działu penitencjarnego, terapeutycznego, jak i ochrony. Pojawiały się jednakże sygnały dotyczące zwracania się do osadzonych po nazwisku lub *na ty* oraz pojedyncze uwagi odnośnie prowokacyjnego i wulgarnego zachowania oddziałowego z oddziału nr II. Należy przypomnieć, że zgodnie z treścią art. 27 ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz. U. z 2010 r. Nr 79, poz.523 ze zm.) funkcjonariusze i pracownicy Służby Więziennej w postępowaniu wobec osób pozbawionych wolności są obowiązani w szczególności szanować ich prawa i godność. Na konieczność wykonywania kary pozbawienia wolności z poszanowaniem godności ludzkiej wskazuje również art. 4 k.k.w.

Kontrole osobiste przeprowadzane są w dyżurce oddziałowego lub pokoju przesłuchań z zachowaniem intymności osadzonych. Nie odnotowano skarg w tej kwestii.

W roku 2013 w jednostce zarejestrowano wpływ 417 skarg osób pozbawionych wolności, a w 2014 r. do dnia wizytacji 194 skargi. Tematyka skarg była różnorodna, dotyczyła m.in. niewłaściwego postępowania funkcjonariuszy, nieprawidłowej opieki

lekarskiej, warunków bytowych, karania dyscyplinarnego. Dwie skargi uznano za zasadne przez Okręgowy Inspektorat Służby Więziennej w Lublinie. Jedna z nich dotyczyła sposobu załatwienia prośby – dyrektor ZK odmówił udzielenia osadzonemu informacji na temat numeru celi, w których przebywał i ich powierzchni. Druga skarga została uznana za zasadną w części dotyczącej treści prognozy kryminologiczno-społecznej – jako czynnik rokujący negatywnie wskazano uprzednią karalność. Ponadto w 2013 r. i 2014 r. wpłynęło 25 pozwów przeciwko jednostce, których przedmiotem najczęściej było osadzenie w warunkach przeludnienia. Wśród tych spraw 6 zakończyło się orzeczeniami oddalającymi powództwa, a pozostałe są nadal w toku.

W okresie od 01.01.2013 r. do dnia wizytacji w jednostce odnotowano 15 zdarzeń nadzwyczajnych m.in. 6 bójek lub pobić, 1 zgon osadzonego inny niż samobójstwo, 4 ujawnienia na terenie jednostki przedmiotu niebezpiecznego lub niedozwolonego, 1 napaść na funkcjonariusza oraz 1 usiłowanie popełnienia samobójstwa przez osadzonego.

Z udostępnionego wizytującym zestawienia przypadków autoagresji wynika, że w analizowanym okresie osadzeni w Zakładzie dokonali łącznie 42 tego typu zachowań (m.in. 4 połyki, 13 pocięć, 20 odmów przyjęcia posiłku, 3 zatrucia lekami). Wśród wymienionych zachowań autoagresywnych tylko 3 zakwalifikowano jako emocjonalne. W tym miejscu warto wskazać, iż podczas rozmów z przedstawicielami KMP osadzeni poinformowali o sytuacji, gdy odmówiono im wydania rękawiczek do sprzątnięcia celi zabrudzonej krwią w wyniku samookaleczenia współosadzonego. Pracownicy KMP podkreślają, iż ze względów sanitarno-epidemiologicznych należy każdorazowo w takich sytuacjach wydawać osadzonym jednorazowe rękawiczki.

Wizytujący zwrócili również uwagę na kwestię umieszczania osadzonych w celi monitorowanej. Przyjęta w wizytowanej jednostce praktyka polega na sporządzaniu przez psychologa penitencjarnego raportów z prośbą do dyrektora ZK o wyrażenia zgody na umieszczenie danego osadzonego w celi monitorowanej. Dyrektor następnie wyraża zgodę poprzez złożenie podpisu i odpowiednią adnotację na ww. raporcie. Rzecznik Praw Obywatelskich natomiast w swoim wystąpieniu generalnym skierowanym do Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 lipca 2013 r.³ dotyczącym umieszczania osadzonych w celach mieszkalnych wyposażonych w monitoring wizyjny, w sytuacji gdy nie należą oni do kategorii osadzonych, wobec których ustawodawca przewidział obligatoryjną potrzebę monitoringu podkreśliła, że zgodnie z treścią art. 116 § 6 k.k.w. objęcie monitorowaniem

³ RPO- 696493-II-702/12/JN.

zachowania skazanego wymaga **wydania decyzji** przez dyrektora zakładu karnego. Decyzja ta podlega kontroli sądowej w trybie art. 7 k.k.w., a także kontroli sędziego penitencjarnego w trybie art. 34 § 1 k.k.w. oraz kontroli Dyrektora Generalnego i dyrektora okręgowego Służby Więziennej w trybie art. 78 § 2 k.k.w. W związku z powyższym decyzja powinna być sporządzona na piśmie i należy zawrzeć w niej informacje o podstawie prawnej jej wydania, przesłankach, które zdecydowały o umieszczeniu w celi monitorowanej oraz pouczenie o przysługującym osadzonemu prawie do złożenia skargi do sądu penitencjarnego. W odpowiedzi na powyższe wystąpienie, Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości, ustosunkowując się do opinii Rzecznika Praw Obywatelskich, wskazał w swoim piśmie z dnia 26 lipca 2013 r.⁴, iż zastosowanie monitoringu na podstawie art 116 § 5a k.k.w. powinno mieć formę pisemnej decyzji, doręczonej lub ogłoszonej skazanemu, któremu będzie służyła skarga w trybie art. 7 k.k.w. do właściwego sądu penitencjarnego. Biorąc pod uwagę wskazane argumenty powinno się skazanemu doręczyć lub ogłosić taką decyzję oraz pouczyć o terminie i sposobie zaskarżenia. Podobne rozwiązanie, z uwagi na zagwarantowanie takich samych praw osadzonym, należy przyjąć także w stosunku do objętych w celi mieszkalnej monitoringiem na podstawie art.73a § 8 k.k.w. W stosunku do tymczasowego aresztowanego powyższe rozwiązanie stosuje się na podstawie regulacji z art. 209 k.k.w. Należy również dodać, iż jeden rozmówca podczas wizytacji podał, iż nie został poinformowany o umieszczeniu go w celi monitorowanej. Mając na uwadze powyższe przedstawiciele KMP zalecają zmianę dotychczasowej praktyki i każdorazowe wydawanie osadzonemu pisemnej decyzji dotyczącej objęcia go monitorowaniem w wyżej wymienionych przypadkach.

W Zakładzie Karnym w Zamościu w analizowanym okresie 4 razy stosowano środki przymusu bezpośredniego. Analiza wybranych nagrań monitoringu z zastosowania ww. środków nie wykazała nieprawidłowości w tym zakresie.

6. Dyscyplinowanie⁵

Zgodnie z przedstawionymi informacjami od 1.01.2013 r. do dnia wizytacji wymierzono 605 kar dyscyplinarnych. W większości przypadków wymierzano nagane (235 przypadków), pozbawienie możliwości otrzymania paczki żywnościowej

⁴ DWOiP-I-072-17/13/4.

⁵ Ze względu na trudność w wygenerowaniu danych z systemu NoeNet informacje przedstawione w niniejszym rozdziale dotyczą zarówno osadzonych w ZK w Zamościu, jak i w OZ w Zamościu.

(78 przypadków) oraz udzielenie widzeń w sposób uniemożliwiający bezpośredni kontakt (60 przypadków). Karę w postaci umieszczenia w celi izolacyjnej wymierzono 38 razy.

W tym samym okresie udzielono łącznie 4783 nagród i ulg, w tym najczęściej było to zezwolenie na otrzymanie dodatkowej paczki żywnościowej (1361 przypadków), zezwolenie na widzenie bez osoby dozorującej (1106 przypadków), pochwała (725 przypadków).

Wątpliwości wizytujących wzbudziły natomiast niektóre przyczyny ukarania osadzonych karą umieszczenia w celi izolacyjnej. Przykładowo wobec [*dane usunięto*] została wymierzona kara osadzenia w celi izolacyjnej na okres 14 dni za używanie słów obelżywych. Zdaniem przedstawicieli KMP w wskazanych przypadkach, wymierzona kara była zbyt dotkliwa i nieadekwatna do popełnionego czynu. Wizytujący przypominają, że przewidziane w art. 143 § 1 k.k.w. *kary różnicuje nie tylko ich surowość, a więc stopień dolegliwości, ale też dobra, których dotyczą, od dóbr osobistych, poprzez kary odczuwalne jako pogorszenie warunków odbywania kary, kończąc na karze o charakterze izolacyjnym⁶. Najsurowszą karę dyscyplinarną, tj. umieszczenie w celi izolacyjnej, można wymierzyć tylko za przekroczenie naruszające w poważnym stopniu dyscyplinę i porządek⁷. Przedstawiciele KMP zalecają weryfikację polityki dyscyplinowania osadzonych przy uwzględnieniu gradacji przewidzianych środków.*

7. Prawo do informacji

Dokumentem regulującym prawa i obowiązki osadzonych w jednostce jest zarządzenie Nr 13/2014 Dyrektora Zakładu Karnego w Zamościu z dnia 27 marca 2014 r. w sprawie ustalenia porządku wewnętrznego. W ocenie przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji przepisy zawarte w przytoczonym akcie sformułowane są jasno, jednakże warto przeformułować rozdział 16, gdyż problemy interpretacyjne może spowodować posługiwanie się w tym punkcie przez administrację Zakładu odesłaniem do Kodeksu karnego wykonawczego (tj. art. 38 § 1). Takie sformułowanie należy uznać za nietrafne, gdyż zakłada ono znajomość wskazanego przepisu przez wszystkich osadzonych, co niewątpliwie w rzeczywistości nie ma miejsca. W czasie wizytacji kopie porządku wewnętrznego dostępne były dla osadzonych w celach mieszkalnych. Jednostka dysponowała również aktualnymi egzemplarzami kodeksu karnego wykonawczego oraz tłumaczeniami regulaminu organizacyjno-porządkowego odbywania kary pozbawienia

⁶ K. Postulski, „Komentarz do art. 143 Kodeksu karnego wykonawczego”, 2012.

⁷ Z. Hołda, „Komentarz do art. 143 Kodeksu karnego wykonawczego”, 2008.

wolności na języki obce. Przygotowano również informator dla osadzonych składający się z następujących części: *informator dla cudzoziemców, tymczasowo aresztowanych, skazanych, jak nie być ofiarą przemocy w celi, informacje na temat dozoru elektronicznego, regulaminy organizacyjno-porządkowe tymczasowego aresztowania i wykonywania kary pozbawienia wolności.*

Warto wskazać także, iż jednostka współpracuje z Stowarzyszeniem „Czajna”, którego przedstawiciele udzielają osadzonym na terenie Zakładu bezpłatnych porad prawnych.

W ZK w dniu wizytacji nie były dostępne orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Warto podkreślić, iż potrzeba upowszechniania wśród osadzonych prawnych skutków m.in. orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego w odniesieniu do osób przebywających w zakładach karnych i aresztach śledczych, została zauważona przez sam Trybunał Konstytucyjny. W wyniku prowadzonej przez Rzecznika Praw Obywatelskich korespondencji na ten temat Szef Biura Trybunału Konstytucyjnego poinformował, iż powyższa kwestia jest przedmiotem coraz liczniejszej korespondencji od osób osadzonych w zakładach karnych lub przebywających w aresztach śledczych. W związku z powyższym Trybunał Konstytucyjny podjął starania aby – w przypadku rozstrzygnięcia Trybunału Konstytucyjnego dotyczącego osób pozbawionych wolności lub tymczasowo aresztowanych – przygotować stosowną informację o danym wyroku i jego (prawnych oraz praktycznych) skutkach, a następnie, we współpracy z odpowiednimi organami Służby Więziennej, przekazywać zainteresowanym. Warto podkreślić, że Szefem Biura Trybunału Konstytucyjnego, iż powyższa działalność edukacyjna powinna stanowić jeden z podstawowych elementów pracy penitencjarnej, służącej m.in. kształtowaniu świadomości oraz zapewnianiu skazanym i osadzonym dostępu do elementarnej informacji w zakresie ich sytuacji prawnej. Żadne względy nie powinny ograniczać przedsięwzięć na rzecz popularyzacji prawa oraz edukacji obywatelskiej w sprawach publicznych. Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają zatem upowszechnianie wiedzy na temat orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Wychowawca do spraw kulturalno-oświatowych zobowiązał się wyposażyć bibliotekę w orzeczenia ww. Trybunałów.

8. Prawo do kontaktów ze światem zewnętrznym

W jednostkach penitencjarnych uprawnionymi do korzystania z rozmów telefonicznych są wyłącznie osoby skazane i ukarane (w ZK w Zamościu codziennie w godzinach 14.00-17.30). Osadzeni bardzo pozytywnie oceniali fakt, iż mają możliwość codziennego telefonowania do rodzin i bliskich. Ponadto na uznanie zasługuje prowadzona w jednostce akcja „Wzmacniamy więzi rodzinne” zorganizowana przez Fundację „Restytucja”. W ramach akcji m.in. udostępnia się skazanym karty telefoniczne, umożliwiające wykonanie bezpłatnych połączeń z samoinkasujących aparatów telefonicznych na wartość 3 zł (tj. ok. 21 minut rozmowy na telefony stacjonarne oraz około 13 minut na telefony komórkowe).

Zastrzeżenia wizytujących budzi natomiast zapis § 30 ust. 5 porządku wewnętrznego Zakładu Karnego w Zamościu, zgodnie z którym rozmowy telefoniczne z adwokatem mogą być realizowane w godzinach pracy administracji (tj. 7.30-15.30). Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji pragną podkreślić, że wprowadzony w wizytowanej jednostce przedział czasowy przeznaczony na realizację tych rozmów nie przystaje do realiów dnia codziennego, z uwagi na fakt zaangażowania obrońców w rozprawy toczące się przed sądami, których urzędowanie pokrywa się z przedziałem czasowym rozmów wskazanym w porządku wewnętrznym. Pomimo istnienia omawianego uprawnienia, jego skuteczna realizacja z przyczyn obiektywnych, może być utrudniona lub niemożliwa. W związku z tym pracownicy Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają zmianę godzin przeznaczonych na realizację kontaktów telefonicznych osadzonych z ich adwokatami.

Osoby tymczasowo aresztowane z kolei nie mogą korzystać z aparatów telefonicznych, w tym także w celu skontaktowania się ze swoimi pełnomocnikami. Należy uznać, iż wynikający z art. 217c całkowity zakaz prowadzenia rozmów telefonicznych przez tymczasowo aresztowanych stoi w opozycji do zagwarantowanego w art. 215 § 1 k.k.w. tej grupie osadzonych prawa do obrony. Zgodnie z treścią przytoczonego przepisu tymczasowo aresztowany ma prawo do porozumiewania się z obrońcą lub pełnomocnikiem będącym adwokatem albo radcą prawnym podczas nieobecności innych osób oraz korespondencyjnie. Wyjaśnić należy, że korespondencją w rozumieniu art. 8 ust. 1 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 1950 r. są różne sposoby komunikowania się, w tym także rozmowa telefoniczna. Wbrew dosłownemu brzmieniu art. 215 k.k.w, przepis ten przyznaje tymczasowo aresztowanemu prawo kontaktowania się z wymienionymi

osobami również telefonicznie bądź przy wykorzystaniu innych dostępnych technicznych środków przekazywania informacji.

Podkreślenia wymaga fakt, iż CPT podczas czwartej okresowej wizyty w Polsce w 2009 r. zakwestionował stan prawny w zakresie całkowitego zakazu prowadzenia rozmów telefonicznych przez osoby tymczasowo aresztowane. Ponadto całkowity zakaz prowadzenia rozmów telefonicznych przez osoby tymczasowo aresztowane stoi w sprzeczności z regułami: 95.3, 98.2 i 99, zawartymi w Rekomendacji Rec (2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych. W powyższej sprawie Rzecznik Praw Obywatelskich skierował wniosek z dnia 15 listopada 2013 r. do Trybunału Konstytucyjnego⁸ o stwierdzenie, że art. 217c k.k.w. w zakresie, w jakim wyłącza możliwość telefonicznego porozumiewania się tymczasowo aresztowanego z obrońcą, jest niezgodny z art. 42 ust. 2 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP.

Przedstawiciele Mechanizmu zwracają również uwagę na prawo osób tymczasowo aresztowanych, po osadzeniu w areszcie śledczym, do niezwłocznego poinformowania osób bliskich o miejscu ich pobytu na podstawie art. 211 § 2 k.k.w. *Kodeks nie określa formy w jakiej tymczasowo aresztowany może zrealizować to prawo, ale skoro ma ono być zrealizowane bezzwłocznie, osadzony może wybrać najszybszy sposób komunikacji, a administracja aresztu śledczego ma obowiązek mu to umożliwić, nawet na własny koszt. W grę wchodzi przede wszystkim powiadomienie telefoniczne lub depeszą⁹. Z informacji uzyskanej od zastępcy dyrektora wynikało natomiast, że tymczasowo aresztowani mogą jedynie listownie poinformować najbliższych o miejscu swojego pobytu. Zastępca dyrektora zaznaczył jednocześnie, iż w podległej mu jednostce nie spotkał się z sytuacją, aby tymczasowo aresztowany zgłaszał, iż jego rodzina nie wie o miejscu jego pobytu.*

Widzenia dla osadzonych odbywają się w czwartki, niedziele oraz w wybrane dni świątecznej¹⁰. Jednostka dysponuje salą do widzeń w sposób umożliwiający bezpośredni kontakt, pod nadzorem funkcjonariusza, salą ze stanowiskami do widzeń w sposób uniemożliwiający bezpośredni kontakt oraz niemonitorowaną salą do widzeń bez osoby dozorującej, w której wyodrębniono kącik przeznaczony dla dzieci.

Należy jednakże zwrócić uwagę na brak pomieszczenia do realizacji nagrody przewidzianej w art. 138 § 1 pkt 3 k.k.w., tj. widzenia w oddzielnym pomieszczeniu, bez

⁸ RPO-742891-VII-720/13/MMa.

⁹ S. Lelental, „Kodeks karny wykonawczy. Komentarz”, Warszawa 2010.

¹⁰ Pierwszy dzień Wielkanocy i pierwszy dzień świąt Bożego Narodzenia.

osoby dozorującej, którego wyposażenie określone zostało w załączniku do rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2003 r. w sprawie warunków bytowych osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz. U. z 2003 r. Nr 186, poz.1820). Brak w jednostce pomieszczenia do realizacji wskazanej nagrody uniemożliwia w praktyce jej udzielenie, nawet w przypadku spełniania przez osadzonych warunków do jej przyznania. W ocenie pracowników Mechanizmu, dla zapewnienia równości więźniów wobec prawa władze Zakładu powinny zorganizować i odpowiednio wyposażyć takie pomieszczenie.

9. Prawo do ochrony zdrowia

W skład personelu medycznego zatrudnionego w Zakładzie wchodzi: kierownik ambulatorium – lekarz transfuzjolog (cały etat), stomatolog (0,4 etatu), neurolog, specjalista chorób wewnętrznych, dermatolog, ortopeda, diabetolog, chirurg, urolog, laryngolog (w ramach umów zlecenia) oraz trzy pielęgniarki. Przyjęcia wymienionych wyżej lekarzy odbywają się od poniedziałku do piątku w różnych przedziałach czasowych. W przypadku wystąpienia potrzeby konsultacji lekarzy innych specjalizacji np. psychiatra, osadzeni przewożeni są do służby zdrowia poza jednostkę.

W rozmowach z przedstawicielami KMP osadzeni w większości pozytywnie wypowiadali się na temat zapewnionej im w jednostce opieki lekarskiej, wskazując na krótki okres oczekiwania na wizytę.

Niektórzy rozmówcy i kadra jednostki wskazali ponadto, że badania lekarskie odbywają się w obecności funkcjonariusza niewykonującego zawodu medycznego. Wskazana praktyka, obserwowana również w innych jednostkach penitencjarnych, została zanegowana przez Rzecznika Praw Obywatelskich, który w przedmiotowej sprawie wystąpił do Trybunału Konstytucyjnego. Zgodnie z sentencją wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 26 lutego 2014 r.¹¹ art. 115 § 7 zd. 1 k.k.w. jest niezgodny z art. 47 w związku z art. 31. ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, przez to, że nakazuje obecność funkcjonariusza niewykonującego zawodu medycznego podczas udzielania świadczenia zdrowotnego również osobom pozbawionym wolności, co do których nie jest to konieczne, a także nie określa przesłanek uzasadniających odstępnie od tego nakazu.

¹¹ Sygn. akt K 22/10

Standardy międzynarodowe także zawierają zalecenie, aby poufność badań lekarskich przeprowadzanych w zakładzie karnym była zagwarantowana i respektowana na takich samych zasadach jak w powszechnym systemie opieki zdrowotnej (art. 13 Rekomendacji Nr R (98)7 Komitetu Ministrów Rady Europy dla państw członkowskich dotyczącej etycznych i organizacyjnych aspektów opieki zdrowotnej w więzieniu). Wizytujący zalecają zatem zaprzestanie przeprowadzania badań lekarskich w obecności funkcjonariusza niewykonującego zawodu medycznego, chyba, że lekarz zgłosi taką potrzebę.

W czasie wizytacji przedstawiciele KMP stwierdzili także nieprawidłowości w zakresie rozmieszczenia osadzonych polegające na zakwaterowaniu w izbie chorych osadzonych zdrowych. W opinii pracowników Mechanizmu takie rozwiązanie należy uznać za niedopuszczalne z uwagi na przeznaczenie izb chorych i wymóg ich natychmiastowej dostępności w przypadku zaistnienia szczególnych okoliczności, tj. chorób osadzonych. Wykorzystywanie izby chorych na potrzeby kwaterowania osadzonych zdrowych oznacza z jednej strony, że w przypadku zachorowania, pacjent nie będzie odseparowany od pozostałych osób i nie będzie przebywał w warunkach sprzyjających zdrowieniu, a z drugiej też, że osoby zdrowe zakwaterowane w izbie chorych będą przenoszone co jakiś czas do innych pomieszczeń, co z kolei naraża je na przedmiotowe, niewłaściwe traktowanie i dyskomfort związany z częstszymi od innych osadzonych przenosinami.

Z informacji przekazanej przez zastępcę dyrektora wynika, że skazani transportowani są do zewnętrznej służby zdrowia w odzieży skarbowej. Powyższe stoi w sprzeczności z zapisem art. 111 § 2 k.k.w, zgodnie z którym w czasie przeprowadzania czynności procesowych, transportowania oraz w innych uzasadnionych wypadkach osadzony korzysta z własnej odzieży, bielizny i obuwia, chyba że są one nieodpowiednie ze względu na porę roku lub zniszczone albo jeżeli przemawiają przeciwko temu względy bezpieczeństwa. W świetle powołanych przepisów przebieranie osadzonych w odzież skarbową dopuszczalne jest tylko na zasadzie wyjątku od reguły, którą jest korzystanie z odzieży własnej. Warto przypomnieć, że prawo osadzonego do założenia własnego ubrania lub innego nierzucającego się w oczy stroju w czasie pobytu poza terenem miejsca pozbawienia wolności zostało sformułowane także m. in. we Wzorcowych Regułach Minimalnych Postępowania z Więźniami (reguła 17) oraz Europejskich Regułach Więziennych (reguła 20).

Ponadto należy wspomnieć o sytuacji osadzonego [*dane usunięto*], który w związku z czynnościami procesowymi został przetransportowany do wizytowanej jednostki z ZK w Rzeszowie. W Zakładzie w Rzeszowie przebywał w oddziale terapeutycznym dla osób z niepsychotycznymi zaburzeniami i upośledzonych umysłowo, w którym miał zapewnioną profesjonalną pomoc, a której nie może mu zapewnić ZK w Zamościu ze względu na inne przeznaczenie jednostki. Reasumując, pan [*dane usunięto*], mimo skierowania do odbywania kary w systemie terapeutycznym, *de facto* od kilku miesięcy (od 31.10.2013 r.) przebywa w jednostce, która nie dysponuje oddziałem terapeutycznym dla osób z zaburzeniami niepsychotycznymi i upośledzonych umysłowo, przez co nie posiada odpowiedniej dla wskazanego osadzonego oferty terapeutycznej. Powyższy problem został również dostrzeżony przez SSO Ryszarda Gargola, sędziego penitencjarnego, podczas kontroli ZK przeprowadzonej w dniach 25-28 marca 2014 r. Sędzia podkreślił w swoim sprawozdaniu pokontrolnym, iż pozostawienie ww. osadzonego na tak długi okres, bez właściwej opieki psychiatrycznej i psychologicznej jest wysoce niewłaściwe. Zalecił więc przetransportowanie pana [*dane usunięto*] do Zakładu Karnego w Chełmie, skąd mógłby być dowożony na czynności procesowe, a jednocześnie miał zapewnione właściwe oddziaływania terapeutyczne. Dyrektor ZK w Zamościu korespondował w powyższej sprawie z Dyrektorem Biura Penitencjarnego Centralnego Zarządu Służby Więziennej¹² oraz skierował pisma z prośbą o zgodę na przetransportowanie pana [*dane usunięto*] do ZK w Chełmie do sądów, w których toczą się postępowania z jego udziałem¹³. Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji również stoją na stanowisku, iż przetransportowanie osadzonego do jednostki penitencjarnej z oddziałem terapeutycznym dla osób z niepsychotycznymi zaburzeniami lub upośledzonych umysłowo, powinno nastąpić bezzwłocznie, w celu zapewnienia mu odpowiedniej opieki i terapii. Zwracają się zatem do Dyrektora Biura Penitencjarnego CZSW z prośbą o przedstawienie działań podjętych w tym zakresie.

10. Oddziaływania kulturalno-oświatowe i sportowe

W Zakładzie zorganizowano kompleks do zajęć kulturalno-oświatowych, w skład którego wchodzi: 2 świetlice (wyposażone w stół do tenisa stołowego, piłkarzyki, telewizor i prasę), pracownia komputerowa, sala ćwiczeń, sala spotkań (wykorzystywana do organizowania kursów, spotkań religijnych), 2 kaplice (rzymskokatolicka i

¹² Pismo z dnia 19 marca 2014 r. DPen-073/17/14/-5786.

¹³ Pisma z dnia 17 kwietnia 2014 r. DPen-072/8/14-3392 do SR w Chełmie, SR w Zamościu i SO w Zamościu.

prawosławna), biblioteka (12773 pozycje), czytelnia, radiowęzeł (przykładowe audycje: *Narkomania, Polska-Świat, Informacje o systemie dozoru elektronicznego*), pracownia plastyczna. Osadzeni mają możliwość korzystania w ww. sal średnio raz w tygodniu/raz na dwa tygodnie, w zależności od ustalonego grafiku i liczby chętnych. Każde pomieszczenie w kompleksie k-o ma wyznaczonego wśród osadzonych opiekuna sali.

Warto dodać, iż z informacji przekazanej przez kadrę ZK wynika, iż korzystniejsze dla pracy penitencjarnej byłoby uruchomienie świetlic w oddziałach mieszkalnych, szczególnie w oddziałach dla tymczasowo aresztowanych. Ze względu jednak na ciągle wysokie zaludnienie tychże oddziałów zorganizowanie ww. świetlic jest niemożliwe.

Z uzyskanych od wychowawcy ds. kulturalno-oświatowych informacji wynika, iż w ramach zajęć kulturalno-oświatowych organizowane są również konkursy wiedzy, konkursy plastyczne, turnieje sportowe (np. turniej piłki siatkowej między osadzonymi ZK i OZ, turnieje w piłkarzyki, turnieje piłki nożnej z uczniami Zespołu Szkół nr 2 w Zamościu, wieloboje sportowe), turnieje szachowe (z udziałem Klubu Szachowego ZTSzach w Zamościu), projekcje filmów. Ponadto realizowane są pojedyncze przedsięwzięcia takie jak koncerty (np. Koncert zespołu „Hangover”, koncert zespołu „Maraton Squad”, koncert kolęd zespołu „Archangelus”), spektakle teatralne, spotkania z ciekawymi gośćmi.

Wśród programów resocjalizacyjnych prowadzonych w jednostce należy wymienić np. *I co dalej, Artystą Być, Stop Narkotykom, Podstawy ratownictwa medycznego, Tak dla pomocy nie dla przemocy*, dotyczące m.in. profilaktyki uzależnień, przeciwdziałania przemocy, kształtowania postaw społecznych.

Mimo wskazanej wyżej oferty oddziaływań kulturalno-oświatowych, osadzeni w rozmowach indywidualnych skarżyli się na brak zajęć poza celą. Wśród dostępnych dla nich zajęć k-o najczęściej wymieniali zajęcia świetlicowe raz w tygodniu i korzystanie z biblioteki. Przedstawiciele KMP zalecają stałe dążenie do zwiększania oferty zajęć dla osadzonych prowadzonych poza celą mieszkalną, zgodnie bowiem z zaleceniami CPT, zarówno skazanym, jak i tymczasowo aresztowanym należy zapewnić możliwość spędzania rozsądnej części dnia (osiem godzin lub więcej) poza swoimi celami, zaangażowanej w celowe zajęcia o różnym charakterze¹⁴.

¹⁴Por. § 84 *Report to the Polish Government on the visit to Poland carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 26 November to 8 December 2009* CPT/Inf (2011) 20.

11. Oddziaływania terapeutyczne

W ramach Zakładu funkcjonuje oddział terapeutyczny dla osób uzależnionych od alkoholu. Liczba miejsc w oddziale terapeutycznym wynosi 27 i w dniu wizytacji był pełen stan skazanych. Zgodnie z uzyskanymi informacjami osadzeni objęci są oddziaływaniami psychoterapeutycznymi (w formie spotkań grupowych, indywidualnych, treningów umiejętności, zajęć edukacyjnych) według autorskiego programu opartego na koncepcji psychologicznych mechanizmów uzależnienia prof. Mellibrudy oraz minesockim modelu leczenia uzależnienia. Ponadto osadzeni uczestniczą w programach readaptacji społecznej: *Można Inaczej*¹⁵, *Zmiana jest możliwa*¹⁶. Organizowane są również mitingi AA. Wskazane programy realizowane są przez wykwalifikowaną kadrę terapeutów uzależnień (3 osoby, w tym jeden inspektor jest zakwalifikowany do procesu potwierdzania kwalifikacji zawodowych specjalisty terapii uzależnień) oraz psychologa (w dniu wizytacji przebywał na urlopie macierzyńskim). Podczas rozmów z przedstawicielem KMP osadzeni bardzo dobrze oceniali prace terapeutów. Warto również pozytywnie ocenić fakt, iż w ciągu dnia cele skazanych w oddziale terapeutycznym są otwarte.

Należy natomiast zwrócić uwagę na kwestię łączenia funkcji terapeuty uzależnień i wychowawcy w oddziale terapeutycznym. W ocenie przedstawicieli KMP powyższa sytuacja nie powinna mieć miejsca. Inspektor/terapeuta prowadzący terapię, której efekty ściśle są związane z budowaniem relacji terapeutycznej, nie może bowiem jednocześnie być wychowawcą, który m.in. opiniuje wnioski dyscyplinarne. Połączenie powyższych stanowisk jest więc niezasadne z punktu widzenia skuteczności prowadzonych oddziaływań. Ponadto stanowi dodatkowe obciążenie pracą terapeutę i może znacznie obniżyć jakość prowadzonej terapii. Przedstawiciele KMP zalecają zatem rozdzielenie wskazanych wyżej funkcji i przekazanie obowiązków wychowawcy w oddziale terapeutycznym odpowiednim pracownikom działu penitencjarnego.

Z informacji uzyskanych od kierownika działu terapeutycznego wynika również, iż kadra tego oddziału nie ma zapewnionej regularnej superwizji. Superwizowanie swojej pracy u doświadczonego specjalisty w danej dziedzinie jest niezbędnym elementem kształcenia i rozwoju terapeutów i psychologów. Wizytujący zalecają zatem zapewnienie

¹⁵ Program adresowany do skazanych rozpoczynających terapię, poświęcony jest budowaniu motywacji do pracy nad zmianą.

¹⁶ Program dotyczący pracy nad innymi uzależnieniami, w tym behawioralnymi oraz edukacji na temat cyberprzemocy.

pracownikom terapeutycznym i psychologom ogólnopowiatowym systematycznych spotkań superwizyjnych.

W kwestii warunków bytowych zapewnionych w oddziale terapeutycznym pozytywnie należy ocenić zaplecze do zajęć grupowych, natomiast mankamentem są wieloosobowe cele, które rodzą trudności podczas rozmieszczania skazanych skierowanych na terapię, a wykazujących potencjał wiktymogeny. Kierownik działu terapeutycznego zwróciła również uwagę na potrzebę aktualizacji videoteki i książek o tematyce uzależnień.

12. Zatrudnienie oraz nauczanie

Według danych na dzień 21 maja 2014 r. w jednostce zatrudnionych było 76 osadzonych, w tym 33 osadzonych zatrudnionych odpłatnie i 43 osoby zatrudnione nieodpłatnie. Osadzeni pracują wyłącznie na terenie jednostki (np. jako fryzjer, ślusarz, hydraulik, pomocnik magazyniera, obsługujący łaźnię, bibliotekarz, opiekun boiska itd.)

W Zakładzie odbywają się szkolenia w formie kursów aktywizacji zawodowej, ale adresowane są tylko do skazanych. W 2013 r. zorganizowano 8 takich kursów m.in. kurs stolarza, spawacza, brukarza, technologa robót wykończeniowych, w których wzięło łącznie udział 81 osadzonych. W bieżącym roku zaplanowano kolejne szkolenia m.in. kurs technologa dociepleń zewnętrznych i technologa robót wykończeniowych.

13. Prawo do praktyk religijnych

Opiekę duszpasterską nad osadzonymi sprawują kapelani: rzymskokatolicki i prawosławny. W jednostce zorganizowano dwie, osobne kaplice powyższych wyznań. Kapelan rzymskokatolicki odprawia msze św. 4 razy w tygodniu (wtorki, środy i piątki dla tymczasowo aresztowanych, a sobotę lub niedzielę dla skazanych i ukaranych), ponadto organizuje inne nabożeństwa (m.in. drogi krzyżowej, nabożeństwa majowe, różańcowe, charyzmatyczno-uwielbieniowe), a także spotkania katechetyczne, biblijne, zajęcia kulturalno-oświatowe, spotkania z ciekawymi gośćmi, wizyty duszpasterskie w celach mieszkalnych, wieczerze Wigilijne, śniadania Wielkanocne itp.

Nabożeństwa w kaplicy prawosławnej natomiast odprawiane są raz w tygodniu, ponadto kapelan prawosławny udziela posług indywidualnych. Z informacji przedstawionej wizytującym wynika również, że w jednostce organizowane są spotkania

z przedstawicielami Świadków Jehowy, Kościoła Zielonoświątkowego, Grekokatolickiego oraz Adwentystów Dnia Siódmego.

Osadzeni, z którymi przeprowadzono rozmowy nie zgłaszali uwag odnośnie realizacji tego prawa w jednostce.

14. Sytuacja osób z niepełnosprawnością

Istotnym zagadnieniem badanym podczas wizytacji miejsc detencji jest dostosowanie danej jednostki do potrzeb osób z niepełnosprawnością. Należy zaznaczyć, iż wizytowana jednostka nie jest w ogóle przystosowana do potrzeb osób z niepełnosprawnością lub obniżoną sprawnością fizyczną. W Zakładzie nie wyodrębniono celi dla osób poruszających się na wózku inwalidzkim, a do wielu wspólnych pomieszczeń użytkowych prowadzą schody np. do łazni, kaplicy, sal do zajęć k-o, placów spacerowych, sal widzeń. Jedynym udogodnieniem dla osób mających trudności w poruszaniu się jest zamontowane w łazni krzeselko i uchwyt. Podczas rozmów indywidualnych osadzony z dysfunkcją narządu ruchu podał, iż ze względu na stan zdrowia i wyżej wymienione przeszkody architektoniczne, nie wychodzi poza celę mieszkalną. Trudno jest mu również poruszać się po celi ze względu na brak poręczy i innych tego typu udogodnień. Natomiast kolejny skazany wskazał na problem zorganizowania widzenia z ojcem, który jest osobą z niepełnosprawnością ruchową. Wychowawca poinformował osadzonego, iż jest możliwość zapewnienia mu ww. widzenia, mimo niepełnosprawności odwiedzającego, a ze strony funkcjonariuszy będzie zapewniona wszelka potrzeba pomocy. Należy jednak mieć na uwadze fakt, iż pełna zależność od osób trzecich, wynikająca z braku udogodnień dla osób niepełnosprawnych, może przyczyniać się do zwiększenia poczucia dyskomfortu oraz frustracji u osoby poruszającej się na wózku inwalidzkim. Należy natomiast wskazać, że zgodnie z przyjętą w dniu 1 sierpnia 1997 r. przez Sejm RP *Kartą Praw Osób Niepełnosprawnych* (M. P. z 1997 r. Nr 50, poz. 475) osoby niepełnosprawne mają prawo życia w środowisku wolnym od barier funkcjonalnych. Ponadto w dniu 6 września 2012 r. Polska ratyfikowała przyjętą w dniu 13 grudnia 2006 r. przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych *Konwencję o prawach osób niepełnosprawnych* (Dz. U. z 2012 r., poz. 1169) zobowiązującą do umożliwienia osobom niepełnosprawnym niezależnego życia i pełnego udziału we wszystkich jego sferach. Oba wymienione dokumenty mają zastosowanie również w odniesieniu do osób pozbawionych wolności oraz środowiska stworzonego w miejscu ich osadzenia. Wobec powyższego wszelkie instytucje

państwowe, winny podejmować działania ukierunkowane na urzeczywistnienie praw osób z niepełnosprawnością. Omawiając potrzebę dostosowania jednostek penitencjarnych do potrzeb osób niepełnosprawnych warto także zwrócić uwagę na wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z 2006 r. w sprawie *Vincent przeciwko Francji* (6253/03), w którym Trybunał stwierdził naruszenie art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka przez osadzenie więźnia poruszającego się na wózku inwalidzkim w celi, której wyposażenie nie było całkowicie dostosowane do osób niepełnosprawnych oraz której nie był w stanie samodzielnie opuścić. Mając na względzie treść wskazanych aktów prawnych oraz orzecznictwa Trybunału, pracownicy KMP zalecają uwzględnienie konieczności pełnego dostosowania infrastruktury Zakładu do potrzeby osób z niepełnosprawnością.

15. Zalecenia

Na podstawie art. 19 *Protokołu Fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają:

I. Dyrektorowi Zakładu Karnego w Zamościu:

1. wyeliminowanie sytuacji zwracania się do osadzonych *per ty* lub po nazwisku;
2. zaprzestanie przeprowadzania badań lekarskich w obecności funkcjonariusza niewykonującego zawodu medycznego, chyba, że lekarz zgłosi taką potrzebę;
3. weryfikację polityki dyscyplinowania osadzonych przy uwzględnieniu gradacji przewidzianych środków;
4. każdorazowe wydawanie osadzonemu pisemnej decyzji dotyczącej objęcia go monitoringiem;
5. wyeliminowanie sytuacji łączenia funkcji wychowawcy i terapeuty uzależnień;
6. zwiększenie częstotliwości kąpieli dla osadzonych;
7. kontynuowanie pełnej zabudowy kąpoków sanitarnych w celach;
8. zamontowanie przesłony w kąpiku sanitarnym celi izolacyjnej;
9. sukcesywne odnawianie cel mieszkalnych;
10. zamontowanie ścianek/przesłon między natryskami w łaźni;
11. zapewnienie psychologom i terapeutom regularnej superwizji;

12. rozszerzenie oferty szkoleniowej dla funkcjonariuszy m.in. o szkolenia z zakresu radzenia sobie ze stresem, agresją, przeciwdziałania wypaleniu zawodowemu, praw osób pozbawionych wolności;
13. wykorzystywane izby chorych zgodnie z przeznaczeniem;
14. wyposażanie cel w łóżka piętrowe z zabezpieczeniami i drabinkami umożliwiającymi wejście na górny poziom;
15. pełne dostosowanie infrastruktury jednostki do potrzeb osób niepełnosprawnych w planowanych remontach i modernizacjach;
16. zorganizowanie pomieszczenia do widzeń w oddzielnym pomieszczeniu, bez osoby dozorującej;
17. wyposażenie cel w pojemniki na rzeczy osobiste osadzonych i wymianę zniszczonych poszewek;
18. umożliwianie skazanym założenie własnej odzieży podczas wizyty lekarskiej poza jednostką;
19. poszerzenie oferty zajęć kulturalno-oświatowych dla osadzonych, szczególnie osób tymczasowo aresztowanych.

II. Dyrektorowi Okręgowemu Służby Więziennej w Lublinie:

1. przekazanie środków finansowych na realizację zaleceń nr 7, 9-12, 14-16.

III. Dyrektorowi Biura Penitencjarnego Centralnego Zarządu Służby Więziennej:

1. przedstawienie działań podjętych w zakresie przetransportowania osadzonego [dane usunięto] (pkt 9 Raportu).